

« اشکال گوناگون سفته »

از روزگار پیشین در روابط بازرگانی افراد بمنظور سهولت امر دادوستد آداب و رسوم بوجود آمده که رفته رفته شکل گرفته و صورت کم و بیش یکنواختی را پیدا کرده ، گاه بلباس عرف تجاری و زمانی در قالب قوانین و نظامات مملکتی در آمده و مورد عمل واقع شده اند . صدور و قبول سفته در مقابل تعهدات مالی از اینگونه رسوم است که امروزه بنحو بسیار معمول و متداولی در سراسر جهان متمدن رواج دارد .

از نظر قانون مدنی ایران سفته با برات متفاوت است چه از دید قانون مذکور برات را باید سند و وسیله قانونی دانست که با آن عمل حواله باثبات میرسد و حواله بنا بقهریفی که ماده ۷۲۴ قانون مدنی از آن کرده :

« ... عقدی است که بموجب آن طلب شخص از ذمه مدیون بذمه شخص ثالثی منتقل میگردد . » در حالیکه سفته که در قانون مدنی بحثی از آن نیامده تعهدی است که شخص نسبت بدین مالی خود در برابر دیگری مینماید و در بادی امر از طریق آن ذمه مدیون بذمه شخص دیگری منتقل نمیکردد .

ریشه حقوقی سفته را در بروات تجارته یعنی اسنادی میتوان یافت که

بموجب قانون تجارت بنام برات شناخته شده‌اند. زیرا که طبق قانون مذکور حواله بمفهوم ضم زمه مدیون بذمه شخص دیگر و برات وسیله‌ای قانونی برای حصول این مقصود است و سفته را میتوان نوعی از برات دانست که قبولی آن مقارن تاریخ صدور از طرف محال‌علیه که شخص صادرکننده نیز هست بعمل می‌آید و با امکان انتقال آن از طریق ظهر نویسی امکان اشتغال زمه افرادی غیر از شخص مدیون در آن فراهم میگردد و در واقع زمه شخص مدیون منضم بذمه شخص یا اشخاص دیگر میشود. شاید بهمین علت باشد که قانون تجارت ایران طی ماده ۳۰۹ بسیاری از مقررات بروات تجاری را شامل سفته نیز نموده است. قانون تجارت ایران از سفته بعبارت «فته طلب» یاد کرده و تعریف آنرا ضمن ماده ۳۰۷ باین شرح آورده است:

«فته طلب سندی است که بموجب آن شخص امضاکننده تعهد میکند مبلغی در موعد معین یا عندالمطالبه در وجه حامل یا شخص معین و یا بحواله کردن آن شخص کارسازی نماید.»

در ماده ۳۰۸ قانون مذکور علاوه بر تاریخ و امضا یا مهر شرایط اساسی ویژه‌ای را منظور داشته که بطور کلی عبارت از سه شرط زیرند:

- ۱- مبلغی که باید تأدیه شود باید بتمام حروف نوشته شده باشد.
- ۲- نام گیرنده وجه باید در متن سفته منعکس گردد.
- ۳- تاریخ پرداخت باید معین شود.

بطوریکه ملاحظه میگردد قانگذار در این ماده کلیاتی را در مورد شکل سفته بیان کرده و بهیچوجه غرض او آن نبوده است که سفته به شکل یکنواخت یا خاصی درآید و یا مشابه برات باشد و در ماده ۳۰۹ هم که مقررات راجع به بروات تجاری را تا حدودی در مورد سفته لازم‌الرعایه دانسته این مقررات را محدود بمواد مذکور در مبحث چهارم تا آخر فصل اول باب چهارم قانون تجارت نموده که باین ترتیب موضوع مبحث اول یعنی صورت برات و موضوع مباحث دوم و سوم یعنی قبول و نکول و قبولی شخص ثالث را از آن خارج نموده و فقط مقررات

مربوط به ظهر نویسی ، مسئولیت ، پرداخت ، تأدیة وجه بوسیله شخص ثالث ، حقوق و وظایف دارنده ، اعتراض (پروتست) و غیره را تحت شمول آن قرار داده است .

با آنکه قانون تجارت ایران در مورد شکل سفته محدودیتی را در نظر نگرفته است رسم تجارتنی (شاید با این توهم که کلیه مقررات مربوط بیروان تجاری شامل مقررات راجع بصورت و شکل آنها نیز میشود) بر این قرار گرفته که برای سفته شکل خاصی در نظر گرفته شود و سالها بهمان نحو که از ابتدا طراحی شده بجز در موارد بسیار جزئی و ناچیزی بدون تغییر باقی بماند .

برای آنکه بیشتر درباره شکل سفته تعمق و بررسی شود بدو باید بهدنی که از صدور آن ممکنست وجود داشته باشد توجه گردد .

منظور از صدور سفته تنظیم و تقدیم سندی است که حاکی از تعهد پرداخت وجه نقد یا مالی از طرف صادر کننده بدارنده یا ارائه کننده آن سند باشد .

متعارف آنستکه سفته بمنظور پرداخت وجه نقد صادر می گردد و کمتر موردی تعهد تسلیم مال از طریق سفته بعمل می آید ولی با توجه ببرخی سوابق حقوقی بخصوص در کشورهایی که تابع حقوق کمان لاو (۱) (حقوق عرفی انگلستان) هستند ممکن است ضمن سفته تعهد مبنی بر تسلیم مالی غیر از وجه نقد نیز بعمل آید . در هر حال منظور از صدور سفته اقرار به تعهدات غیر مالی نمیتواند باشد .

بنابراین و با قبول فرض قانونی که سفته راجع به تعهد مربوط بوجه نقد است باعتبار آنکه حدود تعهدات صادر کننده سفته یا دارنده و ارائه دهنده آن متفاوت باشد شکل سفته نیز فرق میکند . فی المثل ممکن است سفته از طرف یک نفر صادر گردد یا چند نفر بعنوان متعهد آنرا امضا نمایند . هر گاه سفته از طرف چند نفر صادر شود اگر صادر کنندگان صاحبان امضای مؤسسه یا شرکت ثبت شده ای

باشند که تکلیف حدود مسئولیت و اعتبار امضای آنها را اساسنامه شرکت و مقررات قانون تعیین مینماید ولی در صورتیکه صاحبان امضای آن عضو شخصیت حقوقی ثبت شده‌ای نباشند حدود مسئولیت آنان از نظر تعهد پرداخت وجه سفته ممکنست مورد شك و تردید واقع گردد مثلاً این سؤال پیش آید که مسئولیت آنان تضامنی است یا بالمناصفه یا بنحو دیگر است همچنین ممکنست ضمن سفته‌ای صادرکننده متعهد پرداخت وجهی دفعه‌ا باشد یا باقسط یا در سفته ضمن تعهد پرداخت وجه پشتوانه یا وثیقه‌ای هم پیش بینی شده باشد .

در حقوق کمان لاو که موجودین آن از قدیم الایام بنیان گذاران عادات و رسوم بازرگانی بوده‌اند سفته را به گونه‌های مختلف تهیه کرده‌اند که در آن نیازهای مذکور تا اندازه‌ای تأمین گردیده است . قوانین جدید کشورهای که تابع حقوق کمان لاو هستند کم و بیش تحت تأثیر عرف و عادت مذکور واقع شده و رنگ آنها حفظ کرده‌اند .

قبل از آنکه گونه‌های متعدد شکل سفته در حقوق کشورهای مزبور بیان شود لازم میداند بتعریف سفته در حقوق آن کشورها توجه بعمل آید .

از سفته (۱) در حقوق کشورهای متحده آمریکا شمالی عبارات مختلفی تعبیر شده است که برخی از آنها ذیلا اشاره می‌گردد :

الف - سفته وعده کتبی مبنی بر پرداخت مبلغ معینی در زمان مشخص بحامل یا بشخص معین بنا برخواست آن شخص یا بحواله کرد او میباشد .

ب - سفته وعده کتبی است که بوسیله يك یا چند نفر بعمل می‌آید که در موعد معین مبلغ معلومی از وجه نقد یا مقدار مشخصی از اموال دیگر یا بهای آنها در وجه حامل یا شخص معین یا بحواله کرد او پرداخت یا تسلیم گردد .

ج - سفته وعده کتبی بلا قید و شرطی است که بوسیله صادرکننده امضاء شده باشد تا بموجب آن مبلغ معینی وجه نقد در وقت معین یا وقتی که تعیین آن

I- Promissory Note

در آینده ممکن باشد مطلقاً و در هر حال پرداخت گردد .
ماده ۱۸۴ قانون اسناد قابل انتقال ایالات متحده آمریکا شمالی سفته
را باین عبارت تعریف نموده است:

« سفته وعده کتبی بلاقید و شرط قابل انتقالی است که از طرف يك شخص
در مقابل دیگری بعمل میآید و بوسیله صادر کننده امضاء و ضمن آن تعهد می گردد
که بر رؤیت یا در موعد مشخص یا قابل تعیینی مبلغ معینی، بوجه نقد بحامل یا
بحواله کرد پرداخت شود . هر گاه سفته ای بدستور صادر کننده یعنی در وجه او
قابل پرداخت باشد بدون ظهر نویسی او قابل انتقال نخواهد بود.»

طبق ماده ۸۳ قانون بروات انگلستان مصوب سال ۱۸۸۲ میلادی سفته
تعهد کتبی مطلق است که در مقابل دیگری بعمل میآید و متعهد آنرا امضا و
تعهد میکند که به رؤیت یا در مدت معین یا قابل تعیینی مبلغ معلومی از وجه نقد
به شخص معین یا بحواله کرد او یا بحامل بپردازد .

در حقوق انگلستان نیز مانند حقوق کشورهای متحده آمریکا شمالی
ممکنست شخص سفته ای را در وجه خود صادر نماید که در این صورت مالک
مافی الذمه محسوب میشود بنا بر این چنین سفته ای قابل انتقال نیست ولی هر گاه
همان سفته بوسیله صادر کننده ظهر نویسی شود بعنوان برات تلفی و سند قابل
انتقال خواهد بود (بند ۲ ماده ۸۳ قانون فوق الذکر) .

در حقوق کشورهای مذکور اگر سفته ای بوسیله دو نفر صادر گردد هر گاه
ضمن آن بتضامن آن دو اشاره نشده باشد دارنده سفته می تواند بهر يك از آنان
برای وصول وجه سفته مراجعه نماید ولی مطالبه وجه سفته از هر يك از آنان حق
مطالبه از دیگری را از دارنده سفته سلب می کند اما هر گاه در متن سفته به تضامن
اشاره شده باشد دارنده سفته می تواند برای وصول تمام یا قسمتی از وجه آن
به هر يك از امضا کنندگان مراجعه نماید، ماده ۸۵ قانون بروات انگلستان
مقرر میدارد :

«سفته ممکنست از طرف دو یا چند شخص صادر گردد و ممکنست بر حسب

مفاد آن امضاکنندگان مشترکاً جداگانه یا متضامناً مسئول پرداخت وجه آن تلقی شوند.

هر گاه در سندی نوشته شده باشد «اینجانب متعهد است» و آن را دو یا چند شخص امضا کرده باشند مسئولیت آنان تضامنی تلقی می گردد.»

بموجب یکی از رویه های قضائی انگلستان (۱) در موردی که سفته ای را پدری با توافق فرزند صغیرش متفقاً و متضامناً امضا کرده بودند دادگاه مرجع رسیدگی پژوهشی، با استناد عدم اهلیت فرزند صغیر، پدر را مسئول اصلی تلقی کرده و فرزند را مسئول ندانسته است.

اشکال مختلف سفته در حقوق آمریکا بشرح زیرند :

۱- سفته هایی که از تاریخ صدور، ربح در آنها محاسبه و منظور میگردد.
۲- سفته هایی که تعداد آنها زیاد بوده و در مورد يك دین صادر میشوند و در صورت تأخیر در پرداخت یکی از آنها دین مربوط بتمام آنها تبدیل بحال شده و کلاً قابل مطالبه و وصول هستند.

۳- سفته هایی که مسئولیت پرداخت آنها مشترك است.

۴- سفته هایی که مسئولیت پرداخت آنها تضامنی است.

۵- سفته هایی که ضمن آنها حق استفاده از امتیازات قانونی در مورد مستثنیات دین و سایر معافیت ها و پیش بینی پرداخت هزینه های وصول بعمل آمده باشد.

۶- سفته هایی که با قساط قابل پرداخت هستند.

۷- سفته هایی که بوسیله پشتوانه تضمین شده اند.

۸- سفته های مهر (ثبت) شده.

که جهت توجه بیشتر بآنها نمونه متن عبارت هر يك از اینگونه سفته هارا زیلا منعکس مینماید :

۱- سفته هایی که از تاریخ صدور ربح در آنها محاسبه و منظور میگردد :

(1) Wauthier v. Wilson (1912)

مبلغ ... دلار
نشانی: ... خیابان ... شهر ...
تاریخ: روز ... ماه ... سال ...
بدینوسیله متعهد میشود که بدستور شرکت ... مبلغ ... دلار بیانگ ...
باربع آن پرداخت نماید. مبلغ فوق دریافت گردیده است. امضا

۲- سفته‌هایی که تعداد آنها زیاد بوده و در صورت تأخیر در پرداخت
یکی از آنها دین مربوط بتمام آنها تبدیل بحال شده و کلاً قابل مطالبه ووصول
هستند:

مبلغ ... دلار
نشانی: ... خیابان ... شهر ...
تاریخ: روز ... ماه ... سال ...
بدینوسیله متعهد میشود که دوماه پس از این تاریخ بدستور شرکت ...
مبلغ ... دلار باربع آن بیانگ ... بپردازد. این سفته اولین قطعه از قطعات
سفته‌ای است که جمعاً تعداد ... سفته میباشند و در صورت تأخیر در پرداخت
هریک از آنها دین مربوط بسایر سفته‌ها فوراً بدون لزوم هیچگونه اختطاری
حال و قابل مطالبه و پرداخت میگردد. مبلغ فوق دریافت شده است. امضا

۳- سفته‌هایی که مسئولیت پرداخت آنها مشترك است:

مبلغ ... دلار
نشانی: خیابان ... شهر ...
تاریخ: روز ... ماه ... سال ...
بدینوسیله متعهد میشویم که هر موقع پس از تاریخ صدور این سفته به
آقای ... یا بحواله کرد ایشان مبلغ ... دلار بپردازیم. مبلغ فوق دریافت
گردیده است. امضا امضا

۴- سفته‌هایی که مسئولیت پرداخت آنها بطور تضامنی است:

مبلغ دلار
 نشانی : ... خیابان ... شهر
 تاریخ : روز ماه سال
 امضاء کنندگان زیر بدینوسیله متفقاً متعهد میشوند که مبلغ دلار
 بدستور آقای ... بیانك پردازیم مبلغ فوق دریافت گردیده است .
 امضا امضا

۵ - سفته‌هایی که ضمن آنها حق استفاده از امتیازات قانونی در مورد
 مستثنیات دین و سایر معافیت‌ها و پیش‌بینی پرداخت هزینه‌های وصول بعمل
 آمده باشد:

مبلغ دلار
 نشانی : ... خیابان ... شهر ...
 تاریخ : روز ... ماه ... سال ...
 بدینوسیله متعهد میشود که یکماه پس از این تاریخ بدستور آقای ...
 مبلغ ... دلار بیانك ... پردازد . پرداخت مبلغ مذکور قابل انتقال و قابل مطالبه
 بدون هیچگونه ادعا و اعتراضی از طرف اینجانب خواهد بود. مبلغ فوق دریافت
 گردیده است . صادر کننده و هر يك از ظهر نویس های این سفته بدینوسیله
 هر گونه حق خود را در مورد استثنای مسکن شخصی و سایر مستثنیات دین
 از مزایده ساقط نمودند . صادر کننده و هر يك از ظهر نویس های این سفته حق
 ارائه سفته برای پرداخت وجه و همچنین حق دریافت اعتراض یا اخطار مبنی
 بر عدم تأدیة وجه آنرا از خود ساقط نمودند . هر گاه این سفته در سر رسید
 پرداخت نگردد و با طرح دعوی یا مداخله و کیل دعاوی وجه آن وصول شود
 صادر کننده و ظهر نویس ها بدینوسیله موافقت دارند که علاوه بر وجه سفته ...
 درصد بابت هزینه وصول آن پرداخت نمایند .
 امضا

۶ - سفته‌هایی که با قسط قابل پرداخت هستند :

مبلغ ... دلار

نشانی : ... خیابان ... شهر ...

تاریخ : روز ... ماه ... سال ...

بدینوسیله متعهد میگردد که بدستور آقای ... مبلغ ... دلار در موعد یا مواعیدی که در جدول مقابل ذکر شده بیانگ... باربع... درصد در سال بپردازد.

جدول پرداخت

مبلغ... دلار یکماه پس از تاریخ صدور
مبلغ... دلار دو ماه پس از تاریخ صدور
مبلغ... دلار سه ماه پس از تاریخ صدور
مبلغ... دلار ۴ ماه پس از تاریخ صدور

هر گاه صادر کننده این سفته در پرداخت هر یک از اقساط تأخیر ورزد تمام مبلغ دین باقیمانده با اختیار دارنده سفته تبدیل بحال شده و فوراً قابل پرداخت خواهد بود ، مبلغ فوق دریافت گردیده است . امضا

۷ - سفته‌هایی که بوسیله پشتوانه تضمین گردیده‌اند :

مبلغ ... دلار

نشانی : ... خیابان ... شهر ...

تاریخ : روز ... ماه ... سال ...

بدینوسیله در مقابل وجهی که دریافت گردیده است متعهد میشود که یکماه پس از تاریخ صدور این سفته بنام بدستور آقای ... مقیم ... مبلغ ... دلار با بهره مربوطه بقرار نرخ : ... درصد در سال پرداخت نماید. ضمناً بعنوان پشتوانه پرداخت وجه این سفته در سر رسید و اجرای تمام و هر جزء از مسئولیتهای صادر کننده در مقابل متعهدله اعم از اینکه مسئولیتهای در حال حاضر موجود باشند یا بعداً بوجود آیند یا بعد از این تاریخ مورد توافق قرار گیرند تعداد... سهم از سهام شرکت ... نزد متعهدله بوثیقه میگذازد و متعهد میگردد که هر موقع که بهای رسمی سهام مذکور تنزل پیدا کند طبق درخواست متعهدله وثیقه یا وثایق دیگر را که بنظر وی لازم تشخیص داده شود تامین نماید. در صورت امتناع از اجرای هر یک از مسئولیتهای اصولی صادر کننده این سفته در مقابل متعهدله

باختیار متعهد له و بتقاضای او جهت پرداخت یا با ارائه این سفته کلیه دین تبدیل بحال شده و متعهد له یا قائم مقام قانونی او در هر يك از موارد مذکور فوق اختیار تام جهت واگذاری یا فروش یا انتقال تمام یا هر جزء از وثیقه فوق یا وثایق بعدی را که مکمل یا جایگزین آن کردند در بورس شهر ... یا هر مؤسسه دلالی یا نزد هر شخص یا مؤسسه عمومی در هر موقع که پس از آن تاریخ باشد دارد و میتواند آنها را با اختیار خود یا آنان ب معرض فروش بگذارد بدون آنکه ابلاغ اخطار یا اعلامی ب صادر کننده این سفته لازم باشد و صادر کننده بدینوسیله حق خود را از این جهات ساقط میسازد و متعهد له یا اشخاص دیگر حق دارند در موقع فروش سهام فوق خریدار آنها کردند بدون آنکه متعهد له بتواند باین حق بوجهی اخلال ورزد و میتواند پس از کسر تمام هزینه های قانونی و هزینه فروش و تحویل و وصول و غیره از باقیمانده وجه هر يك یا تمام موضوع مسئولیتهای این سفته را بترتیبی که خود مصلحت بداند واریز و مازاد را ب صادر کننده سفته مسترد دارد و امضا کننده زیر در هر حال مسئول هر گونه بدهی و مسئولیتی که باقیمانده باشد خواهد بود . امضا

۸- سفته های مهر (ثبت) شده :

مبلغ ... دلار
نشانی : ... خیابان ... شهر ...
تاریخ : روز ... ماه ... سال ...
بدینوسیله متعهد میشود که دو ماه پس از این تاریخ بدستور شرکت ...
مبلغ ... دلار بیا نك ... با بهره ... بپردازد . مبلغ فوق دریافت گردیده است .
مهر و امضا .

شکفت آنکه بموجب مقرراتی که در ایالات متحده آمریکا شمالی در مورد سفته مجری است ممکنست در متن سفته نوشته شود که :

د امضا کننده زیر بدینوسیله بهر يك از وکلای دعاوی وکالت میدهد

که در هر يك از دادگاههای شهر ... یا هر دادگاه دیگر حضور یا بدو بدون لزوم ابلاغ اخطار یا اعلامی باینجانب علیه اینجانب و بنفع دارنده این سفته نسبت بمبلغی که از وجه آن پرداخت نشده باشد بعلاوه هزینه‌های مربوطه اقرار و اعتراف نماید و بدینوسیله حق اعتراض نسبت بهر گونه اشتباه یا هر نوع شکایت واستنیاف از آرائی را که بدین ترتیب صادر می گردد از خود ساقط نموده است .

با پیشرفتی که همگام با انقلاب عظیم اجتماعی و اقتصادی کشور ما در استفاده از اینگونه اسناد بوجود خواهد آمد با آنکه برخی از عبارات نمونه‌های فوق ممکنست در قالبهای حقوقی کشور ایران قرار نگیرد و با قوانین مانع‌ایرت اصولی داشته باشد جادارد در شکل سفته‌ها تجدید نظر بعمل آید و تا آنجا که امکان داشته باشد باراهنمائی حقوقی بمراجعین و صدور آراء قضائی یا هرگاه لازم دانسته شود باوضع مقررات جدید و اصلاح قوانین موجود از روشهایی که دیگران اتخاذ کرده‌اند استفاده بعمل آید. (۱)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(۱) مأخذ خارجی این مقاله عبارت بوده‌اند از :

- 1- The Law Relating to Banking - I. G. Reeday .
- 2- Modern Annotated Forms of Agreement - Gordon .
- 3- Black's Law Dictionary .